Collectie G.P. Mulder.

Map 70.

Artikels over Tjioemboeloeit

En een brief van Van de Bosch.

Artikel Wiltinge in Appelsche.

Briefwisseling over et artikel Appelscher toponiemen.

Gegevens over K.B. de Ruiter, H.K. Bijzitter en A.G. Lok.

Artikel over De ontwikkeling van de Eigendom van de Zathe gequoteerd met no 1 van Appelsche (1640 – 1860)

Acte van het leggen van een vaart door den dorpe Appelsche.

Diverse fotokopieën.

Y.J. van de Lageweg,

140 jaar zelfstandige gemeente 1 en 2.

RONDOM HET STOKERSVERLAAT VI en Slot

TJIOEMBOELOEIT 3

Toen wij in oktober onze vijfde bijdrage schreven,dat wij binnenkort het slot van onze naspeuringen hoopten te publiceren,meenden wij,dat het maar een kwestie van "even nagaan wie van de familie Walda die steen met Tjioemboeloeit in Smilde had laten aanbrengen in een in 1857 gebouwd huis",maar wat hebben wij ons daarmee vergist,en hoe ver waren we nog van ons einddoel verwijderd!
Het bleek namelijk al gauw,dat het spoor Walda ons daar niet naar toe zou brengen want geen van de vele leden dezer familie,die we opspoorden,had ooit enig contact met Ned.Oost Indië gehad.Wel kwam vast te staan,dat ook deze familie afkomstig was uit Wijnjeterp,en zelfs bleek het waarschijnlijk,dat er daar ook familiebanden hadden bestaan met de familie Van den Bosch,zodat het helemaal niet onmogelijk was,dat de heer Van den Bosch van Appelscha en Hendrik Walda in Smilde elkaar goed gekend hebben.Maar ondertussen waren wij op een dood spoor gekomen en moesten proberen een nieuw te vinden.
Omdat wij hadden vastgesteld,dat Tjoemboeloeit een gouvernementsplantage was geweest,zijn we gaan zoeken in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag,waar wij al gauw een vers spoor ontdekten in de volgende mededeling:"De thee-onderneming Tjioemboeleuit of ook wel gespeld Tjioemboeloeit in het Regentschap Bandoeng,Residentie Preangerregentschappen,en door het gouvernement gesticht in 1835,was een der eerste theeplantages op Java.De eerste aanplant bestond uit ca.65000 éénjarige heesters,maar de plantage beschikte daarnaast over kweekvelden met ca. 350000 plantjes.Blijkens rapport van de adsistent-resident van Bandoeng,W.A.Nagel,gedateerd op 1 april 1836 waren er op dat moment 300000 jonge heesters, maar nog geen van alle productief." Maar dan komt de verrassing: "In 1845 werd deze gouvernementsplantage in pacht gegeven aan..... G.P.Servatius,laatstelijk resident van Lebak.Hij was de zwager van de toenmalige gouverneur van Java's Noordoostkust Nicolaus Engelhard.In 1862 waren de erven G.P.Servatius pachters en werd de onderneming geadministreerd door J.L.van Bulderen.In 1894 was de plantage in erfpacht bij de Erven W.A.Baud.De onderneming bestond nog in 1920".
Tot zover de inlichtingen uit het Rijks Archief. Het spreekt vanzelf,dat wij bij het lezen van de naam Servatius in verband met Tjioemboeloeit onmiddellijk aan de heer Servatius dachten,die in de twintigerjaren burgemeester was van Smilde, zodat een onderzoek naar deze familie onze volgende stap moest zijn.
Inmiddels hadden wij ons verzekerd van de medewerking van de heer Joh.Oosterloo te Vries,om te helpen bij onze zoektochten in de archieven van Smilde en Assen en het Rijksarchief in Drente.Dat verklaart dat ook zijn naam onder deze aflevering komt te staan.
Allereerst leverde een hernieuwd onderzoek in de oude jaargangen van de Provinciale Drentse en Asser Courant een bericht op,waarin werd meegedeeld dat op 22 maart 1878 brand had gewoed in de woning van de heer J.van den Bosch te Appelscha,en daarmee was dus de boerderij van de erven H.Walda definitief van de baan.Een Genealogie van de familie Servatius,samengesteld door A,H.Servatius en uitgegeven in 1961 bij Van Gorcum & Co. te Assen,aangevuld met informatie uit Het Nederlands Patriciaat,Jaargang 1916,blz.344-348 leverde ons een aantal belangrijke gegevens op.Voor ons van belang is de in 1752 te Maastricht geboren Joannes Petrus Servatius,die op 25-3-1819 te Zuidlaren overleed.Hij was daar burgemeester en gehuwd met Gerardine Fockeline Engelhard.Hun oudste zoon,Willem Nicolaus,gedoopt te Coevorden op 7-8-1785 en hun achtste kind Gerard Pieter,geboren te Zuidlaren op ,6-4-1797,waren voor ons de belangrijkste,omdat beide naar Ned.Oost Indië gingen,onder invloed van hun oom,Nicolaus Engelhard,die we reeds eerder hebben genoemd als gouverneur van Java's Oostkust.Willem Nicolaus speelt verder in ons verhaal geen rol,omdat hij in Indië is gebleven en daar ook overleden.De tweede echter,Gerard Pieter Servatius,was de gezochte.Uit het doopboek van Zuidlaren bleek,dat hij op 16-9-1815 als lidmaat werd aangenomen en op 6-9-1819 vertrokken naar Batavia met attestatie.Hij was gehuwd met Catharina vanBulderen,geboren te Groningen op 27-1-1823.Het huwelijk bleef kinderloos.In 1820 werd

werd hij aangesteld als klerk 1ste klasse ter Algemene Secretarie te Batavia.In 1824 werd hij Opziener der Landelijke Inkomsten van de 3de klasse in de Afdeling Pattie,Residentie Japoera en in 1828 Controleur.In 1834 Assistent Resident van Lebak.In 1844 werd hem,op zijn verzoek,eervol ontslag verleend. En dan,in 1853 is hij Wethouder van de gemeente Assen,en dat is hij ook nog in 1854,1856 en 1860.Hij overleed aldaar op 17 juli 1860 en werd op de Noorderbegraafplaats begraven.In de Asser courant wordt zijn overlijden geschetst als een zwaar verlies voor de gemeente;hij was algemeen bemind.
Met die voor de oveledene zeer waarderende woorden schijnt ons wel enigszins in strijd het feit,dat we op die Noorderbegraafplaats wel een aantal leden van de familie Servatius vonden,maar dat een grafsteen met de naam van onze Gerard Pieter niet viel te ontdekken.
Hoe dan ook,wij waren opnieuw dicht bij de ontknoping van onze puzzel,want het leed geen twijfel dat onze steen met "Tjioemboeloeit" rechtstreeks afkomstig moest zijn van deze Gerard Pieter Servatius,de oud-directeur van de theeplantage "Tjioemboeloeit" en Wethouder van Assen.Maar hoe lever je daarvoor het onomstotelijke bewijs,m.a.w. wáár is of was het huis,waarvoor in 1857 onze steen werd gemaakt? Talloze bezoeken en telefoontjes aan de gemeente-archieven van Smilde en Assen,aan het Kadaster te Assen,leverden geen enkel positief resultaat.Wel vonden we veel leden van de familie Servatius,die bezittingen hadden (en nog hebben) in Smilde,vooral ook door een huwelijk met een lid van de in Smilde zo bekende familie Kymmel,maar van bezittingen van onze Gerard Pieter geen spoor,behalve het bekende huis Tetterode aan de Brink in Assen,dat Servatius in 1849 kocht van de notaris Homan.Na zijn overlijden in 1860 is zijn weduwe in 1866 opnieuw getrouwd met Tetterode,vandaar die naam Tetterdode-huis.Dit huis is nu een deel van het gemeentehuis van Assen.

Aangezien er in het kadaster geen eigendommen van Gerard Pieter Servatius te vinden zijn,en geen van de andere leden dezer famililie voor zover bekend connecties had met N.O.I.,zullen wij hier ons onderzoek moeten staken en afsluiten met veronderstellingen,vermoedens,enz.,tenzij wij alsnog van een der leden van de familie Servatius de nog ontbrekende sluitsteen ontvangen; opgave van het in 1857 -door Gerard Pieter ?- gebouwde huis met de steen Tjioemboeloeit,een huis dat dan in 1878 op afbraak - na brand? - is verkocht,en uit welk boelgoed de heer Van den Bosch uit Appelscha deze steen kocht,die nu nog zit in de voorgevel van het huis Appelscha,Vaart NZ 18,het geboortehuis van de heer F.J.v.d.Bosch te Borger en ouderlijk huis van G.Mulder,nu te Naarden.
Het spreekt vanzelf,dat wij van eventueel te ontvangen inlichtingen alleen zullen gebruiken voor publikatie de hierboven genoemde feiten.

Borger december 1979
Naarden
Vrie.

Dhr. G. Mulder
Naarden Pr. Frederik Hendriklaan 6

Beste Mulder,

Er zijn al weer een paar weken verstreken sinds ik je brief met bijlagen ontving. Bijgaand ontvang je het voor accoord getekende concept van Tjioemboeloeit 3 retour. (De laatste zin " het spreekt vanzelf enz " loopt- lijkt mij- een beetje moeilijk)
De fam. Servatius in Amsterdam heb ik een fotocopie toegezonden van het drietal artikelen over Tjioemboeloeit met een begeleidend briefje. Ik heb trouwens weinig hoop dat ze ons zullen (kunnen) helpen aan een oplossing voor de nog resterende problemen . Een feit is dat we aanmerkelijk meer weten inzake het probleem Tjioemboeloeit , dan bij het begin van onze naspeuringen . Inderdaad zouden we elkaar eens moeten opzoeken, zoals je voorstelde.
Wat je vraag betreffende mijn kinderen betreft: Ik heb er drie in de leeftijd van 19 t/m 22 jaar , waarvan één zoon. Zijn voornaam Otto zal je wel bekend in de oren klinken.
Met je studie betreffende de verveningen in Appelscha wil ik je bij voorbaat veel succes toewensen . Een dergelijke studie is niet alleen erg interessant doch mijns inziens ook erg belangrijk.
Alsnog de beste wensen voor 1980 , ook van mijn vrouw en tot ziens,

F.J. van den Bosch
Borger(dr) de Gang 1

Borger, 8 jan 80

W I L T I N G E
in
A P P E L S C H E .

Het mag algemeen bekend worden geacht,dat er in het oostelijkste gedeelte van Stellingwerf,vooral rondom Oosterwolde.een opvallende concentratie van -inge namen gevonden wordt;een verschijnsel,waarvoor nog nooit een bevredigende verklaring is gevonden.Het enige,waarover men het tot dusverre eens is geworden,is dat dit namen zijn,die afgeleid zijn van patronymica op -ing, welk suffix aan persoonsnamen de betekenis geeft van "afstammeling,zoon van" Ofschoon in de meeste gevallen niet meer duidelijk is,van welke persoonsnaam de plaatsnaam is afgeleid,kan men toch deze verklaring wel als juist aannemen.Tot die onduidelijke behoren zeker de onder Oosterwolde voorkomende Jardinge,Prandinge,Schrappinge,Steginge,Buttinge,Rikkinge.In een drietal andere Clasinge,Sikkinge en Nanninge zijn duidelijk herkenbaar de nu nog levende persoonsnamen Claas,Sikke en Nanne te herkennen.Ook de dorpsnaam Makkinge behoort tot die eerste groep,evenals Dedinge (in Dedingeburen onder Oldeberkoop.Aekinge onder Appelsche behoort vermoedelijk wel tot de andere groep;als tenminste de afleiding van een persoonsnaam Aeke juist is. Dat zou dan dezelfde naam moeten zijn als de nu nog voorkomende voornaam Ekke.
Al de tot zover genoemde namen zijn of waren van oudsher de namen van hetzij één boerderij,of een groepje van twee of meer hoeven,die konden uitgroeien tot buurschapjes.Sommige tot vrij grote,zoals b.v. Aekinge,dat met zijn 9 boerderijen weinig kleiner was dan Hoog Appelsche met 14,en Makkinge,dat als enige tot een geheel dorp is uitgegroeid.

In dit opzicht nu onderscheidt zich het in Appelsche voorkomende toponiem Wiltinge in de namen Wiltingefenne,Wiltingemaad,Wiltingeweg,want er is in Appelsche geen boerderij of buurschap ontstaan met de naam Wiltinge. De verklaring hiervoor moet m.i. gezocht worden in het feit,dat Wiltinge een betrekkelijk recent gevormde naam is geweest,die pas in het eind van de 16de en begin 17de eeuw voor het eerst is gebruikt,door één persoon,wiens vader Wilt heette - een overigens lang niet zeldzame voornaam in deze streken - en die zich,in afwijking van de traditie bij naamgeving,niet met zijn vaders naam Wilts noemde,maar om welke reden dan ook,koos voor de vorm op -inge,die precies dezelfde betekenis had.In dat verband kan ook worden gewezen op de in ongeveer dezelfde tijd ontstane namen als Franckena en Lycklama in plaats van de traditionele vormen Franckes en Lyckles.Nog in 1630 ondertekende de bekende Suffridus Lycklama à Nijeholt,grietman van Stellingwerf Oosteinde en echtgenoot van Jelcke van Terwisga,stukken met Suffridus Lyckles van Lycklema (Sjoerd voor Suffridus kon er toen al niet meer op door!).
Over deze eerste Wiltinge - die tegelijk ook de laatste zou blijken te zijn, wil ik het in het nu volgende verhaal hebben.

Toen in 1640 het eerste Stemkohier werd opgemaakt,werden in Appelsche als de eigenaren van de hoeven Nrs.3 en 7 in Hoog Appelsche opgegeven "de Erfgenamen van Hendrick Wiltinge",en van Nr.24: Wilt Hendricks weduwe cum liberis (d.i. met haar kinderen) en "de Erfgenamen van Hendrick Wiltinge". Als men dit leest,dan rijzen er een aantal vragen,zoals: Wie was eigenlijk die in 1640 reeds overleden Hendrick Wiltinge?En ook: wie was de eveneens al overleden Wilt Hendricks en zijn weduwe?Verder: Wie waren die erfgenamen van Hendrick Wiltinge? Maar ook: als Nr.24 in 1640 geddeld bezit is van de weduwe van Wilt Hendricks en de erfgenamen van Hendrick Wiltinge, wat was dan de relatie tussen deze twee partijen?Behoorden die weduwe met haar kinderen dan niet tot die erfgenamen,en zo neen,hoe kwamen zij dan in het bezit van een deel van deze hoeve? En als zij wel tot die erfgenamen behoorden,waarom werden zij dan apart vermeld,en waarom kwamen zij dan niet bij de twee andere hoeven,Nrs.3 en 7 in Hoog Appelsche voor?

En bij al deze vragen komt dan nog deze: Waarom behoorde deze hoeve Nr.24,die toch wel beschouwd mag worden als het stamhuis van de familie Van Terwisga, al in 1640 niet meer tot het familiebezit? Deze vraag stelde ik ook al in 1972,toen ik mij bezig hield met het groot-grondbezit in de gemeente Oost-stellingwerf (1),en in 1974,in mijn studie over het familiebezit van de familie Van Terwisga door de eeuwen heen (2). Na het voltooien van deze laatste studie heb ik mij verdiept in de zoëven aangeduide problemen,die in feite allemaal facetten zijn van die ene vraag: Wie was eigenlijk die in 1640 al overleden Hendrick Wiltinge?

Behalve in het fantastische verhaal van De Jong (3),die zegt,dat er een overlevering bestaat in Appelsche (,die ik overigens nog nooit heb gehoord),volgens welke Wiltinge,de man die de Venne met die naam heeft "aangelegd",een uit Appelsche geboortige abt van het klooster in Ruinen zou zijn geweest,is in Appelsche de naam Wiltinge niet meer bekend als persoonsnaam.In het Cartularium van Dikninge (Rijks Archief in Drenthe) heb ik tevergeefs naar deze abt gezocht.Alleen in een paar veldnamen,zoals Wiltingevenne,Wiltingemaad en Wiltingeweg vinden we de naam nog terug.(4).Het vermoeden lag dus voor de hand,dat zijn niet met name genoemde erfgenamen alleen vrouwelijke waren geweest,of,als er wel mannelijke waren geweest,dat deze de naam Wiltinge niet hadden overgenomen,maar weer teruggekeerd waren naar de oude traditionele manier van naamgeving,en zich dus weer gewoon Hendricks (d.i. zoon van Hendrick) hadden genoemd.En inderdaad vinden we in 1640 verschillende personen met die naam in Appelsche.Zo bijvoorbeeld de ook reeds genoemde Wilt Hendricks,wiens weduwe met haar kinderen eigenaar was van een deel van de sate Terwische.Maar ook bij hoeve Nr.2 in Hoog Appelsche vinden wij een Jan Hendricks,die met nog iemand anders deze hoeve deelt,terwijl hij tevens de "bruicker" is van Nr.25,de pastoriehoeve,die de naaste buurman was van Terwische. Verder is er ook nog een Aebele Hendricks,Dorprechter in Appelsche,die eigenaar was van Nr.16 in Aekinge,en ene Beernt Hendricks,de eigenaar van Nr.27 op De Bult.Er is dus keuze genoeg,maar behalve bij Wilt Hendricks vinden we geen aanknopingspunten met Hendrick Wiltinge.Zijn namen wijzen in ieder geval wel in die richting,terwijl ook het bezit van een deel van de Sate Terwische,dat hij naliet aan zijn vrouw en kinderen een duidelijke aanwijzing is. Maar daarbij moet toch niet uit het oog worden verloren,dat de naam Hendrick een veel voorkomende naam was en is in Stellingwerf,zodat voorzichtigheid wel geboden is bij het trekken van conclusies.

Omdat er uit de Floreenkohieren dus niets met zekerheid was vast te stellen,moest ik naar andere bronnen uitzien,die uiteraard alleen maar in het Rijksarchief in Friesland te vinden zouden zijn.Aangezien mijn gezondheidstoestand helaas reizen naar Leeuwarden vrijwel onmogelijk maakte,leek het even,alsof ik mijn onderzoek op zou moeten geven,toen ik op een heel gelukkig moment hulp kreeg van een collega-speurder,die op zoek naar zijn verre voorouders, die uit Schoterland afkomstig waren,terechtkwam op hetzelfde terrein als dat, waarop ik aan het zoeken was.Het bleek mij namelijk,dat deze collega niemand minder was dan afstammeling van een kleindochter van de door mij gezochte Hendrick Wiltinge! Hij bood mij aan mij foto-kopieën te bezorgen van alle documenten,waarin hij namen uit Appelsche en vooral die,welke betrekking hadden op Wiltinge en Terwische,tegenkwam,en mij tegelijkertijd behulpzaam te zijn bij het ontcijferen van soms zeer moeilijk leesbare 17de eeuwse handschriften en hun interpretatie.Ik kan dan ook nauwelijks genoeg mijn dank betuigen aan mijn vriend H.Faber te Den Helder,want zonder zijn hulp zou ik dit onderzoek nooit tot een goed resultaat hebben kunnen brengen!

Ik kon dus mijn werk beginnen met de zekerheid,dat Hendrick Wiltinge geen legende was,maar een man van vlees en bloed,die in de laatste helft van de 16de en het begin van de 17de eeuw in Appelsche heeft geleefd,en die in zijn tijd een niet onbelangrijke rol heeft gespeeld in Appelsche.Uiteraard zijn nog niet alle raadsels rondom deze figuur opgelost,maar ik heb,naar ik hoop,de weg gewezen,die verdere onderzoekers kan leiden tot de voltooing van dit karwei.Daarom nu allereerst de voornaamste bronnen,die ik dank zij mijn vriend Faber heb kunnen raadplegen: de Floreenkohieren van Appelsche van 1640 tot 1850 geheel en die van enkele andere dorpen van Oststellingwerf incidenteel; de Proclamatie-,Reces- en Weesboeken van Stellingwerf Oosteinde van

± 1600 - 1700 en een enkele maal ook die van Schoterland.Veel heb ik nog moeten laten liggen deels omdat mij de tijd ontbrak,maar ook,omdat ik er lang niet altijd in geslaagd ben het oude 17de eeuwse handschrift te ontraadselen. Niet alleen omdat dit schrift op zichzelf zo moeilijk is te lezen,maar ook omdat ook toen reeds lang niet alle schrijvers een "mooi" en duidelijk schrift produceerden,terwijl bovendien ook de handschriften in de loop der tijd hier en daar zeer vaag zijn geworden.Er blijft dus nog genoeg over voor hen,die hun krachten hier eens op willen proberen.
Als we nog niet wisten,dat Hendrick Wiltinge werkelijk heeft bestaan,dan kunnen we nu uit zijn eigen mond vernemen dat hij "in Appelsche geboren ende getogen is",zoals hijzelf verklaart in een rechtszaak voor het grietenij-gerecht van Stellingwerf Oosteinde te Oldeberkoop op den "sesten 8bris"(d.i. 6 oktober) 1620,als hij zich verdedigt tegen een beschuldiging ingebracht door ene Cornelis Aebeles,en vervolgt met "ende hem (=zich) alle die dagen sijns leevens steeds gedragen (hier ontbreekt in de tekst een woord;vermoedelijk "heeft") gelijck een goet vroom huysman ende officier toestaat ende behoort te doene". (Hiermee doelt Wiltinge op het feit,dat hij Dorprechter was).Helaas deelde hij niet mee,wanneer hij werd geboren,en dat is dan één van de nog onbeantwoorde vragen gebleven.
We komen de naam van Hendrick Wiltinge - vaak gespeld als Wijltynge - voor het eerst tegen in het jaar 1604;in dat jaar en in de volgende jaren in diverse proclamaties betreffende aan- en verkoop van land en in rechtszaken,waarbij hij meestal ambtshalve is betrokken als aanklager,maar soms ook als aangeklaagde.Het is uiteraard onmogelijk en ook ongewenst om hier een volledige opsomming te geven van alle plaatsen,waar we de naam Wiltinge tegenkomen,en ik zal mij dus beperken tot enkele,die mij het meest geschikt toeleken.
In Maart 1604 begeren Hendrick Wiltinge en Anna Folkertsdochter,echtelieden, boden ende consent (5) op een sathe landts met huis en hof in Hooch Appelsche gelegen.Dat moet dus de hoeve Nr.3 of 7 zijn geweest.Hieruit valt op te maken,dat Hendrick Wiltinge al vóór 1604 gehuwd was met een Anna Folkerts. Deze Anna,die ook wel genoemd wordt Anna FolkertsLubbertsdochter,hebben wij kunnen identificeren als een dochter van Folckert Lubberts en Rens Sijthiesdr, maar mijn vermoeden,dat zij een dochter was van een Lycklama heb ik niet kunnen bevestigen.(zij zou dan een dochter geweest moeten zijn van een Folkert Lubberts,zoon van Lubbert Lyckles).Tot 1611 komen wij deze namen geregeld tegen,maar dan op 16 april 1611 treedt Hendrick Wiltinge op als "legitieme voogd over zijn kinderen bij wijlen Anna Folckertsdr. in echte procreëert", waaruit dus volgt,dat zij vóór die datum moet zijn overleden,en dat het echtpaar kinderen had.Wie dat waren,horen we pas later,na Wiltinge's overlijden.
Op 14 maart 1620 zien we de namen Aernt Barels en Hendrick Wiltinge naast elkaar in een borgstelling.(Dit was de Aernt Barels I,die gehuwd was met Magdalena van Terwische(Zie2).
Wij weten nu,dat Hendrick Wiltinge Stelling en Dorprechter was in Appelsche en dat hij waarschijnlijk de grootste grondbezitter was van het dorp.Dat hij geen gemakkelijk heerschap was,die met zijn dorpsgenoten - en ook met familieledenniet altijd op even goede voet stond,blijkt ook uit enkele rechtszaken,die voor het grietenijgerecht in Oldeberkoop werden behandeld in de loop van 1620 - 1621.In Recesboek OSW vinden we een sententie van 6 oktober 1620 waarin worden behandeld een aanklacht van Hendrik Wiltinge contra Cornelis Aebeles. Deze had hem,Wiltinge,als dorprechter,zwaar beledigd en verwond,door hem "met d'vuijst eenen swaren slach voor 't hooft te doen".Dat was gebeurd binnenshuis,in de "harbarge" van Appelsche.Later,buiten gekomen,had de aangeklaagde hem "swaer geïnsinueert"(d.i. beledigd) in zijn goede naam en faam door hem de volgende beschuldiging toe te voegen:" du heeftste Aebele Battes om 't leevent gebracht.Du heeftste gedaen als een schelm ende moordenaer." Geen kleinigheid dus,maar we vernemen niet,wat daar nu precies achter stak, en waarop die beschuldiging berustte.Cornelis Aebeles werd echter wegens die belediging tot een zware geldboete veroordeeld,terwijl hij ook de kosten van het proces en het "meisterloon"(d.i. het doktershonorarium) moest betalen.
Ik ben er niet in geslaagd te achterhalen,wie die z.g. vermoorde Aebele Bat-

teg geweest kan zijn en evenmin wie Cornelis Aebeleg was.De namen Aebele, Batte en Cornelis komen zeer veelvuldig voor in het 17de eeuwse Appelsche,zodat zonder verdere informatie niet uit te maken is wie deze lieden waren.Zo vinden we in 1640 een Wilt Battes,eigenaar van hoeve Nr.5 in Hoog Appelsche,en een Jan Battes,die samen met zijn broer Wilt Battes eigenaar was van Nr.12 aldaar.en daarvóór nog een Batte Wilts,die o.a. land bezat op de Appelsche maden,grenzend aan Terwische.Geert Aebeles was in 1640 eigenaar van Nr.15 in Aekinge.

Een "echo" van de bewuste beschuldiging van "moord" en andere lelijke zaken omtrent Hendrick Wiltinge klinkt op uit een andere zaak voor het grietenijgerecht.Eigenlijk een drievoudige zaak: op 1 mei 1621 dient de zaak Hendrick Wiltinge contra Jacob Andries en vice versa, en Hendrick Wiltinge contra Jan Andries.Het eerste betrof een wederzijdse beschuldiging van aantasting van goede naam en faam,terwijl tevens sprake was van toegebracht lichamelijk letsel.Jacob werd veroordeeld tot betaling van proceskosten en "meisterloon", maar waarom het nu precies ging wordt niet duidelijk.Maar dat blijkt wèl uit de zaak tegen Jan Andries,de broer van Jacob,want daarin vernemen we,hoe Hendrick Wiltinge op 20 augustus 1620,op de Jaarmarkt van Oldeberkoop,door Jan Andries verraderlijk van achteren is aangevallen,waarbij deze hem "met eenen langen opsteecker" twee zware verwondingen heeft toegebracht in de rug; "den eenen diep wesende twee vinger ofte vier lidt lanck" en de andere "dardehalf lidt" (6). Bovendien heeft de beklaagde nog beledigende woorden gesproken "sprekende met ronde woorden" dat hij (d.i.Wiltinge) was "eenen eerloozen moordenaar ende schelm". Dat zijn,zoals men ziet,vrijwel dezelfde woorden die ook Cornelis Aebeles in het vorige proces had gebruikt.Voor de beide toegebrachte wonden en de lasterlijke aantijging wordt Jan Andries tot zware geldboetes veroordeeld. In zijn verweer krijgen we meer te horen,want dan blijkt,dat zijn daad bedoeld was als wraak voor hetgeen Hendrick Wiltinge tegen Jacob Andries zou hebben gezegd bij de hiervoor besproken ruzie in en bij de herberg van Appelsche.De aanleiding daartoe was blijkbaar het feit,dat Jacob volgens Wiltinge minder eerbare bedoelingen had met zijn dochter,reden waarom Wiltinge gezegd zou hebben:"Wat d.....ls wolstu mit myn doghter doen?Dyn moeder kan't dy wel doen,want sy is een hoere!" Daarop heeft Jacob als repliek Wiltinge geslagen en op zijn beurt Wiltinge's ouders alsvolgt beschreven: "..... dat sij luie varkens waren en roggedieven" en dat hijzelf "een van hetzelfde soorte was!"

Van alle hierbij betrokken personen heb ik alleen gevonden,dat Jacob Andries de eigenaar van de hoeve Nr.1 moet zijn geweest,die al vóór 1640 overleden is,want in dat jaar is zijn weduwe de eigenaar van de hoeve Het Hoogeveene.

Het volgende stuk,dat ik wil bekijken,heeft betrekking op de verkoop van landen,dat laat zien hoe het in die tijd toe kon gaan bij een voorgenomen verkoping van land.Het is een stuk,dat merkwaardigerwijs voorkomt in Weesboek OSW 1601-1643,waarin het als een losbijgevoegd folioblad voorkomt.Het heeft zoals gezegd betrekking op geproclameerd land,waarvan ik de bijbehorende proclamatie niet heb gevonden.Maar het is bovendien interessant,omdat het de handschriften bevat van Hendrick Wiltinge,van Egbert Stevens,een broer van Harmentien Stevens,de weduwe van Eyse Jans van Terwisga (zie 2),Suffridus Lycklama à Nijeholt en Esaias (of Eyse) Lycklema à Nijeholt,oom van Suffridus en van 1624 tot 1639 grietman van Stellingwerf Oosteinde.Het gaat om enige stukken land,waarvoor de proclamatie is aangevraagd door Harmentien Stevens, weduwe van Eyse Jans van Terwische, en bestaat uit 7 in de handschriften van de betrokkenen geschreven artikelen.Als volgt:

1. Hendrick Wiltinge Stellinck tot Appelsche versoeckt van blootswegen de niaercoop van proclameerde landen onder presentatie van ontheffinge der cooppenningen, enz.,enz.(meest niet te ontcijferen)
2. Egbert Stevens Stellinck tot Niebercoop versoeckt d'niaercoop blootswegen van de proclameerde landen onder presentatie van ontheffinge der cooppenningen Informa mitsgaders sijn verschot te restitueren in communi forma.
3. Jan Jansen als man ende voecht over Hyltyn Hendricks onder verbant van sijn persoon ende goederen daar voor den rato is coveerende off anderzins daar

van relaustict te sijn volgens procuratie.versoeckt d'niaercoop van de procla-
meerde landen van bloetswegen met presentatie de copers te ontheffen..(rest on-
leesbaar)
4.De Secretaris als achtersusterling van wijlen Eyso Terwijsgha kinderen uit
wiens namen Harmentien Terwijsgha als moeder ende legitima tutrix van deselve
iese vercopinge van d' proclameerde landen heeft gedaen Doordien hij Secreta-
ris als naeste bloet van vercoopersche in qlt (d.i. qualiteit) d'niaercoop
versoeckend met presentatie d'coopers t'ontheffen in communi forma ende soe
eenich verschot geblijckt....(rest onleesbaar)
5.Esaias v.Lycklema als susterling over wijlen derwijsgha wesen versoeckt het
naer (d.i. niaer) van wijlen Terwijsgha wesen ....(deze gehele passage is ver-der
onleesbaar.Alleen aan het eind de datering: de 20 aprillius 1630).
6. (Dit volgende gedeelte is blijkbaar van iets latere datum,maar hier bij ge-
voegd,omdat het op dezelfde kwestie betrekking heeft.Vermoedelijk is op de
voorgaande verzoeken afwijzend beschikt,en tegen die beslissing - nullificatie
wordt dat genoemd - protesteert nu Egbert Stevens:
De Stellinck Egbert Stevens protesteert de nullitate van de hiervoor bedoelde
niaerneminge vermits de Stellinck voorszegd als volle broeder van Harmentien
in qlt als vercoopersche ende oom van de kynderen bij w.(ijlen) overledene
Terwischae in echte geprocreëert ende offereert hem dies aengaende liti.
7.Als zevende artikel nogmaals Esaias Lyklema,wiens handschrift voor mij niet
te ontcijferen was.
Ik heb dit stuk iets uitvoeriger geciteerd,omdat er bepaalde familierelaties
uit blijken.Zo verzoeken de eerste drie; Hendrick Wiltinge,Egbert Stevens en
Jan Jansen alle drie "bloetswegen" de niaerkoop.Egbert Stevens is een broer
van Harmentien Terwischa,maar hoe de relatie met Wiltinge en Hyltyn Hendricks
precies ligt,is hieruit niet zo evident.Omdat het nergens is gebleken,dat
Wiltinge een bloedverwant is geweest van Stevens,dus ook niet van Harmentien,
en hij toch ook oom is van haar kinderen,moet deze verwantschap wel liggen aan
de kant van de Terwischa's,zodat we hierin een bevestiging mogen zien van mijn
vroeger uitgesproken vermoeden,dat Wiltinge - in de vrouwelijke lijn - afstamt
van die familie.Of Hiltien Hendricks,de vrouw van Jan Jansen misschien een
dochter is van Wiltinge,lijkt wel mogelijk,maar kan niet worden bewezen.
Suffridus Lycklama à Nijeholt,die zich "achterzusterling" noemt van de kinderen
van Harmentien en Eyse Jans van Terwisga was een zoon van Lyckle Piers en een
kleinzoon van Grietje Eyses van Terwisga,terwijl Esaias van Lycklama een zoon
was van Hylck Eyses,zuster van Grietje.(zie voor deze relaties 2).
Een zusterling is strict genomen een kind van een zuster,maar het begrip heeft
vermoedelijk nogal wat andere betekenissen gekregen,zodat het niet altijd meer
klopt.In zijn eigenlijke betekenis zal "achterzusterling" wel de betekenis heb-
ben van "kind van een zusterling",dus toegevoegd zijn aan de figuren oud-oom
en oud-tante.

Nog één geval van aankoop van land door Hendrick Wiltinge:
In 1631 (In Procl.op 6-10,op 20-10 en 10-1-1631) koopt Wiltinge bouwland "op
de Oosteresch genaemt de buystacker,aan de noordkant hiervan grenzende aan
zijn eigen bezittingen.Gekocht vanGeert Aebeles en Beerte,echteluyden". In
1957 noemt De Jong (3,lc. blz66) ook dit toponiem,als hij constateert: "tegen-
over de Laanakkers vinden we nog de "Buisakker" of "Buist".Dit zijn enige klei-
ne akkers op betrekkelijk nieuw land".Zijn z.g. verklaring van "buis(t)" laat ik
voor wat hij is,maar tegen zijn "betrekkelijk nieuw land" moet ik toch wel be-
zwaar maken,want kan men land,dat al in 1630 bouwland was,in 1957 nog wel be-
trekkelijk nieuw noemen?(3)

Ik kom nu aan het jaar 1637: Op 21 februari 1637 koopt Hendrick Wiltinge
land. Zo: a) " 3 roeden hooyland gelegen op Aekingemaden,streckend uit Jan
Evers midsloot aan het pad voor Slychtenbroeck" (Aangezien Slichtenbroeck op
de Appelschemaden ligt,is die aanduiding "Aekingemaden" kennelijk een vergis-
sing).
b)"een stuck weijland gelegen op Aekingerweijde,mandelich en ongescheiden met
Arent Bartels en Jan Sikkinge"
c) "een ackertyn boulant mede aldaer toe Aekinge gelegen genaemt het Hoffien,
Jan Sikkinge ten oosten en Berent Jacobs ten westen"
d) "een gooren ende laene ende het ackertyn boulant daer tevens aen liggend ;

"Aebele Hendricks ende Eyse Maertens ten westen ende Jan Sikkinge ten oosten".
Wat de hierin genoemde belendende eigenaren betreft,valt het volgende op te merken: Geert Aebeles was in 1640 eigenaar van No.15;Aebele Hendricks,Dorprechter,van Nr.16;Jan Sikkinge van Nr.18 en Eyse Maertens Nr.23 en Beernt Jacobs van Nr.17, allen op Aekinge.
En dan,in drie proclamaties: van 29-8,5-9 en 19-9-1637 is er sprake van "de erffgenamen van Hendrick Wiltinge: ": "Eyse Jansen,alias Otten,laat opbieden ende begeert boden ende consent op een madt hooylandt gelegen tot Appelsche op Slychtenbroeck,ten oosten de Stellinck Wiltinge erffgenamen,ten westen Berent Jacobs".
Hieruit kan dus worden afgeleid,dat Hendrick Wiltinge is overleden tussen 21 februari en 29 augustus 1637.

Uit het floreenkohier van 1640 vernemen we dan,dat de boerderijen van Hoog Appelsche Nrs.3 en 7 eigendom zijn van de erfgenamen van Hendrick Wiltinge,en dat Nr.24,de Sate Terwische,eigendom is van de weduwe van Wilt Hendricks en haar kinderen en de erfgenamen van Hendrick Wiltinge,welke vreemde redactie aanleiding gaf tot de vragen,die ik aan het begin reeds heb geformuleerd.Op één ervan: Wie was die Hendrick Wiltinge? hebben we nu in elk geval een nog wel niet volledig antwoord,maar hopelijk zal verder onderzoek meer aan het licht brengen.
Hendrick Wiltinge werd omstreeks 1580 geboren in Appelsche,zeer waarschijnlijk op de Sate Terwische.De namen van zijn ouders zijn tot dusverre niet bekend, behalve dan,dat zijn vader Wilt geheten heeft,en zijn moeder verwant is geweest aan de familie van Terwische.Dat verklaart zijn eigendom van de hoeve,en dat blijkt ook uit het hiervoor besproken stuk van 20 april 1630.waarin hij een bloedverwant van de kinderen van wijlen Eyse Jans van Terwisga wordt genoemd. in één adem metEyso Lycklama en Suffridus Lycklama à Nijeholt,die beide van moeders zijde ook tot de familie van Terwische behoorden.Uit het vervolg van dit verhaal zal dan nog blijken,dat één van Wiltinge's dochters Wobbe heette; een naam,die we in een hele reeks van nakomelingen weer terugvinden,en die ook in de familie van Terwische o.a. voorkwam bij één der dochters van Eyse Jan Willems van Terwische,Wobbe Eysesdr. (zie 2).Wiltinge was getrouwd met Anna Folkertsdr.,die in 1611 overleed;een dochter van Folkert Lubberts en Rens Sijthiesdochter.
De vraag wie Wilt Hendricks en zijn erfgenamen waren,kan pas later worden beantwoord,maar ik noem hier alvast de plaatsen,waar dat antwoord is te vinden.
Uit Weesboek OSW,1641-1650,folio 324-332,d.d. 18 juni 1645 vinden we informatie over Wilt Hendricks.Het is een Inventarisatie van de door Wilt Hendricks aan zijn kinderen nagelaten goederen,waarbij,behalve zijn weduwe,Harmentien Thoenis,ook aanwezig waren Hantien Hendricks en de echtgenoot van wijlen Wobbe Hendricks.In deze inventarisatie werden niet opgenomen de "vastigheden" gelegen tot Appelsche,Terwische en andere plaatsen,omdat die nog niet gescheiden waren van Hantien Hendricks en de kinderen van wijlen Wobbe Hendricks,de beide zusters van Wilt Hendricks.Op deze Inventaris kom ik later nog terug.We weten nu in ieder geval,dat Wilt,Hantien en Wobbe broer en zusters waren en dat de weduwe van Wilt Hendricks Harmentien Thoenis heette.
Het tweede stuk,dat hiervoor van belang is,betreft een stuk uit Weesboek OSW 1650-1659,uit oktober 1657,dat handelt over dezelfde zaken als het hiervoor genoemde.Hierin wordt Hantien Hendricks genoemd Hantien Hendricks Wiltinge, moeije van de kinderen van Wilt Hendricks,en daaruit volgt,dat ook Wilt Hendricks een zoon was van Hendrick Wiltinge.
Wat verder nog onbekend is vinden we grotendeels in een ander stuk uit Weesboek OSW,folio 305-308,d.d. 5 oktober 1657,waarin staat de Rekening en Verantwoording afgelegd ten huize van Harmentien Thoenis als moeder ende voorstandersche (=voogdes) over haar 3 kinderen bij wijlen haar echtgenoot Wilt Hendricks,"met namen: Antien,aenstaende Meije 24 jaren out wordende ,getrout met Binne Rintzes (die ook tegenwoordig was); Wobbegien,Meije aenstaende 22 jaren out wordende, en Wilt,aanstaande meije 19 jaren out wordende", in tegenwoordigheid van deze drie kinderen ten overstaan van de Heer Grietman Augustinus Lycklama à Nijeholt,en de Secretaris Laelius Swaga,van de administratie

welke zij,Harmentien Thoenis en haar vader Thoenis Allen.in leven Curator over de wesen en hun goederen gevoerd hebben,volgens de Inventaris ten Weesboeke dato den 18 Juny 1645 en gerekend tot Meije 1658".
Hieruit blijkt dus wie de kinderen van Wilt Hendricks en Harmentien Thoenis waren,en hoe oud ze waren: Antien Wilts,geboren in 1634 en gehuwd met Binne Rintzes;Wobbegien Wilts ,geboren 1636 en Wilt Wilts,geboren in 1639.Het overlijden van Wilt Hendricks kan dus gesteld worden op 1639.Harmentien Thoenis was een dochter van Thoenis Alles uit Donkerbroek,waar hij Dorprechter was en in 1640 eigenaar van de boerderijen met floreennummers 32 en 33 (deze laatste samen met zijn broer Foppe Alles).In 1657 was hij dus reeds overleden.
Na 1640 is Harmentien Thoenis veelvuldig aan het kopen van land begonnen,en zo kocht zij ook van haar beide schoonzusters Hantien en Wobbe Hendricks hun aandelen in de Sate Terwische.Deze laatste aankoop blijkt uit de Proclamaties van 28 mei,18 juni en 25 juni 1644,waarin we lezen dat Harmentien Thoenisdr., weduwe van Wilt Hendricks voor haarzelf mede (als) moeder ende legitieme tutrix over haar kinderen begeert boden ende consent op een part van een arve landts met huisinge,boomen ende beplantinge cum annexis gelegen tot Terwische in den dorpe Appelsche mandelich ende ongescheyden met d'andere parten haer,proclamante cum liberis ende die Bijsitter Luytien Foppes als vader ende voorstander over sijn kinderen bij Wobbe Hendricksdr. in echte procreeert,competerende,tegenwoordich bij Aebele Wybes cum uxore als meijer gebruickt; ten oosten van de soolstede Willem Martens cum sociis,ten westen verscheydene naestlegers; Item op nageschreven vercopersche part aan het hooylandt ende de bosch cum annexis gelegen tot Mackinge in de Veenebuyren,bij haer proclamante gecoft van Hantien Hendricksdr.,echte huysfrou van Pier Cornelis,soe danich haer hetselve is aebearfft van haer vader Hendrick Wiltinge, twee hondert veertich philipsguldens ende een rozenobel (9) tot een geschenk.Meije 1644 te aanveerden ende Meije 1645 te betalen. —
Behalve deze aankoop van Terwische vernemen we hieruit ook,dat Wobbe Hendricks in 1644 reeds was overleden,en dat Hantien Hendricks nu getrouwd is met Pier Cornelis,nadat haar eerste man,Pieter Tjaards was overleden.
Hantien Hendricks Wiltinge en Pieter Tjaards (meestal gespeld Tzjaerdts) hadden met zekerheid 4 kinderen: Folckert,Antien,Tjaerdt en Wobbeken.In 1640 is Hantien als de weduwe van Peter Tzjaerdts eigenaar van de hoeven Nrs.4 en 5 in Langedyke.
Luytien Foppes,de echtgenoot van Wobbe Hendricks Wiltinge was Bijsitter en Dorprechter in Langedyke,eigenaar van hoeve Nr.3 aldaar. Van hem heb ik tenminste één zoon gevonden: Jan Luities,die in 1698 de eigenaar was van Nr.3 in Langedyke.Ik heb deze tak niet verder gevolgd,maar kan hier nog aan toevoegen,dat in 1728 twee broers Evert Jans en Luijtjen Jans te boek staan als eigenaars,niát alleen van Langedyke Nr.3,maar ook van de hoeven Nrs.5 en 6 in Oosterwolde (Buttinge),maar daar staat bij hun namen de aantekening:"papisten" (10). Dit waren toch zeker nakomelingen van de Bijsitter Luytien Foppes en Wobbe Hendricks Wiltinge,die bepaald niet als rooms-katholiek kunnen worden aangemerkt.Maar blijkbaar zijn hun kleinzoons weer tot het oude geloof teruggekèerd.
Uit de boven aangehaalde rekening en verantwoording afgelegd door de voogden over de kinderen van Wilt Hendricks en Harmentien Thoenis in 1657 vermeld ik nog de volgende posten van eigendommen van de kinderen:
1) "De wesen competeert twee darde parten aan 't arve tot Terwisghe met boomen ende plantagie cum annexis,doende de twee darde parten te huure jaarlijcks 66 philipsguldens 16 st(uivers),tegenwoordich bij Sieuwert Abels meijersgewijs gebruickt wordende.(dit is dus Nr.24)
2)"noch een arve landts met huisinge,boomen ende plantagie cum annexis bij Claes Jacobs tot Appelsche gebruickt wordende,doende jaarlijkcks te huure 48 philipsguldens.(Dit was,blijkens het floreenkohier in 1640 de hoeve No.3 in Nooch Appelsche,die Harmentien Thoenis had gekocht van Hantien Hendricks Wiltinge.
3) "Item: twee darde parten van twee mad hooijlandt met de bosch in de Veenebuuren met de kinderen van de Bijsitter Luytien Foppes mandelich,bij dezen in

rebruick,jaarlijks doende dese twee darde parten voor 6 philipsguldens huure".
Onder de uitgaven staat ook hier de post "betaelt aan Hantien Hendricks Wiltinge voor een part landts van deselve gecoft 240 philipsguldens ende een rosenobel".
Van de kinderen van Wilt Hendricks en Harmentien Thoenis zagen we al,dat de oudste,Antien Wilts was gehuwd met Binne Rintzes.Ook Wobbegien Wilts is gehuwd en wel met Hendrik Jelles uit Oudehorne.(10)Hij stond daar bekend als welgesteld boer.De zoon Wilt Wilts is ongehuwd gebleven en is later bij zijn zuster Wobbegien ingetrokken.
Wij kunnen nu zien,wat er is gebeurd met de 3 hoeven,die in 1637 eigendom waren van Hendrick Wiltinge: de floreennummers 3,7 en 24 in Appelsche,die in 1640 op naam stonden van de weduwe van Wilt Hendricks met haar kinderen en de erfgenamen van Hendrick Wiltinge.,die we nu bij name kennen,en we zien nu ook de verklaring van de eigenaardige redactie van de beschrijving in het floreenkohier in 1640.
Toen Hendrick Wiltinge in 1637 overleed,had hij 3 erfgenamen: zijn zoon Wilt en zijn beide dochters Hantien en Wobbe,die alle drie een gedeelte van zijn bezittingen erfden,en toen daarna,in 1639 ook Wilt Hendricks overleed.erfden zijn vrouw en kinderen dus van hem.Aangezien blijkbaar de boedels niet gescheiden werden,waren in 1640 de "erfgenamen van Hendrick Wiltinge" alleen zijn beide dochters.Het is jammer,dat we niet de beschikking hebben gekregen over Wiltinge's testament,zodat we niet met zekerheid kunnen zeggen,hoe zijn erfenis over zijn ergenamen werd verdeeld,maar uit de beschrijving van 1640 is m.i. af te leiden,dat Hantien en Wobbe de twee hoeven Nrs.3 en 7 kregen,en dat Wilt Nr.24 voor een gedeelte kreeg.Hoe die verdeling precies is geweest,valt niet meer na te gaan,maar dat is zeker niet in drie gelijke parten geweest.omdat Terwische van de drie boerderijen verreweg de grootste was (56 pondemaat): Nr.3 was 34 en Nr.7 40 pondemaat.We hebben gezien,dat Harmentien Thoenis het aandeel van Hantien en Wobbe later heeft gekocht,zodat toen de gehele sate, Terwische het eigendom werd van de 3 kinderen van Wilt Hendricks: Antien, Wobbegien en Wilt.
In 1698 zijn volgens het floreenkohier de eigenaren van Appelsche Nr.3 de volgende personen,ieder voor ¼ part: Wilt Binnes,Engbert Michiels,nom. ux., Jan Barels,nom. ux., en Jelle Hendricks,terwijl Nr.24,Terwische,dan voor 1/3 part eigendom is van Augustinus Lycklama à Nijeholt,de grietman van Opsterland: De andere 2/3 parten zijn dan van Wilt Binnes en Engbert Michiels,ieder 1/6 en Jan Barels en Jelle Hendricks,ook voor ieder 1/6 part.
In mijn artikel over het groot-grondbezit van 1972 (1) was mij over de hier genoemde eigenaren niets bekend,behalve dan van Augustinus Lycklama à Nijeholt,maar nu is alles duidelijk: Wilt Binnes was de zoon van Antien Wilts en Binne Rintzes,en Engbert Michiels was getrouwd met een dochter van hen.(11) Jelle Hendriks was de zoon van Wobbegien Wilts en Hendrik Jelles,terwijl Jan Barels was getrouwd met hun dochter Trijntje Hendriks.Van deze 4 mannen is alleen van Jelle Hendriks met zekerheid bekend,dat hij welgesteld boer was in Oudehorne,waar hij tevens Dorprechter was.Ook Jan Barels woonde in Oudehorne,en de anderen zeer waarschijnlijk ook.
Het is ook zeker,dat Augustinus Lycklama à Nijeholt het 1/3 part van Terwische heeft gekocht van Wilt Wilts.
In 1698 zijn de eigenaren van No.7 in Hoog Appelsche: Jannes Piers en zijn moeder Antien Pieters.Ook daarvan is nu precies bekend wie zij waren: Antien Pieters vinden we ook in Langedyke,waar ze wordt genoemd: de weduwe van Pier Jannes en eigenaar van Langedyke Nr.5. Zij was één van de kinderen van Hantien Hendricks Wiltinge en haar eerste echtgenoot Pieter Tjaards van Langedyke.Ze was getrouwd met Pier Jannes en Jannes Piers was dus óók een achterkleinzoon van Hendrick Wiltinge,evenals de vier bovengenoemden.
Na 1700 vinden we in de floreenkohieren geen vermelding meer van Jelle Hendricks en Jan Barels of hun erfgenamen,maar alleen nog van Wilt Binnes cum socii's.Wie deze c,s. waren is onbekend,maar na 1708 behoort Jan Barels daar niet meer bij,omdat deze na de dood van zijn echtgenote,Trijntje Hendriks.haar aandeel in de hoeven Appelsche Nr.24 (1/6 part) en Nr.3 (¼ part) heeft ver-

kocht aan de heer grietman van Oosterland,Augustinus Lycklama à Nijeholt,hetgeen blijkt uit een stuk in Weesboek Schoterland,1685-1770,d.d. 25 augustus 1708,betreffende een scheiding van goederen tussen Jan Barels,echtgenoot van wijlen Trijntje Hendricks en zijn beide kinderen Barelt en Wobbe Jans,die hun moeders erfdeel krijgen.
Van een verkoop door de andere nakomelingen van Wobbegien heb ik nog geen bewijs gevonden,maar het is uit het verdere verloop wel duidelijk,dat dit ook heeft plaats gehad aan Lycklama à Nijeholt,want in 1708 is de gehele hoeve Nr.24 zijn eigendom.
Na 1718 zien we de erfgenamen van Wilt Binnes en Engbert Michiels als eigenaren van hoeve Nr.3 samen met Augustinus Lycklama à Nijeholt,terwijl Jannes Piers eigenaar is van Nr.7. In 1738 is Jannes Piers opgevolgd door zijn drie kinderen Libbegien,Rommert en Jan Jans als eigenaars van Nr.7,maar in 1748 zijn wowel Jan Jans als Rommert Jans overleden en komen voor hen in de plaats hun kinderen,die dan samen met Hendrik Sieuwerts,de echtgenoot van Libbegien Jans Eigenaars zijn van deze hoeve.
De verdere geschiedenis van deze nakomelingen van Wobbegien Hendricks Wiltinge moet nog worden uitgezocht.Ik heb alleen een vermoeden,dat er via Hendrik Sieuwerts en Marten Hendriks nog verre nakomelingen van Wiltinge schuilen in de familie van Klaas Hendriks Dorprechter,die in 1818 de eigenaar was van hoeve No.7 en van $\frac{1}{4}$ part van No.4.
Verre nakomelingen van Antien Wilts en Binne Rintzes vinden we nog heel lang onder de (niet in Appelsche wonende) eigenaren van een deel van hoeve No.3. In 1718 zijn dat Wilt Binnes en Engbert Michiels,die dan $\frac{1}{2}$ van No.3 bezitten. In 1778 vinden we onder de eigenaren van gronden in Appelsche,die in een onderhandse akte van consent (Archief Prov.Waterstaat van Friesland) aan Daniël de Blocq Lycklama à Nijeholt c.s. toestemming verlenen de Compagnonsvaart door Appelsche te graven tot aan de grens met Drente,ook de handtekeningen van Tjitske,Wilt,Binne en Fooke Popkes en E.Radinga. Deze laatste was Engbert Michiels,zoon van Michiel Engberts,die ondertussen de naam Radinga had aangenomen.De naam van Fooke Popkes vinden we in stukken van de Compagnons als Tjoke,Tjake ,of iets dergelijks,maar hij ondertekent hier zelf duidelijk als Fooke.Deze 5 waren allemaal verre nakomelingen van Hendrik Wiltinge!Ze zijn in 1778 nog steeds gezamenlijk eigenaar van $\frac{1}{8}$ van hoeve No.3.In 1788 is Wilt er niet meer bij en Tjitske is getrouwd met Engbert Dirks.Samen bezitten ze dan nog $\frac{1}{4}$ part van de hoeve.Ook nog in 1798,maar dan,in 1818 zijn ze van het toneel verdwenen.De hoeve No.3 is dan geheel eigendom van Lammert Lefferts Oosterloo.Of zij hun bezit hebben verkocht - de boerderij aan Oosterloo,die in 1795 uit Doldersum naar Appelsche kwam - en het veen aan de Heeren Compagnons,is een kwestie,die nog uitgezocht moet worden.
Van Wiltinge blijft dan in Appelsche niets meer over: zelfs de Wiltingemaad is nu Willingermaad en is naar de derde en vierde wijk gewandeld (Zie mijn artikel over deze Maat in De Ovend,7de Jaorgang No.5,blz. 160-167),en in plaats van de oude Wiltingeweg hebben we nu een straat met de naam Oosterse Es.

Naarden — Gerke P.Mulder
Groningen — Henk Bloemhoff

NEDERSAKSISCH INSTITUUT
DER RIJKSUNIVERSITEIT TE GRONINGEN
WESTERSINGEL 28-30
TELEFOON 050-115303

GRONINGEN, 22 februari 1980.

De Heer
G.P. Mulder,
Pr. Frederik Hendriklaan 6,
1411 GA NAARDEN.

Beste Mulder,

Sorry, maar het heeft even geduurd voordat ik iets met je tekst kon doen. Wat ik te zeggen heb, staat hieronder. De nummers corresponderen met nrs. op de kopie. Ik hoop dat onze voorstellen je niet te lastig zijn. En lees de laatste alinea goed!

1. Dezelfde titel reeds in DMB 28 (1976) 97-111. Verder "Appelscher toponiemen" 1 + 2 in 1973. Er moet dus een andere titel komen, bijv. "Kanttekeningen bij enkele Stellingwerfse toponiemen" of zo, én er moet verwezen worden naar de genoemde bijdragen. Leg die er zelf ook naast want daar staat reeds een en ander, waarnaar je kunt verwijzen.
2. Zijn in de regel geen namen, maar maten. Kan tot einde 2 beter geschrapt of, waar mogelijk, bij de volgende bespreking van de namen ondergebracht worden.
3. Zie Wieringa's De Beust DMB 1975, 83. Verder kan de tekst zo blijven; maar kan niet daar waar ik een rondje heb gezet, iets ook over de betekenis van de naam gezegd worden?

Tenslotte: niet de hele tekst overschrijven! Veranderingen en aanvullingen opsturen; wij plakken het geheel wel aan elkaar.

Vriendelijke groeten, je

(R.A. Ebeling) R. Ebeling

1. De Titel.
Als je accoord gaat met mijn suggestie voor 2 (zie beneden) dan zou dit misschien kunnen:

Nog enkele Stellingwerfse Toponiemen en enige landmaten

(Zie ook: DMB 28(1976,blz.97-111; en DMB 1973/3,blz.164; 1973/4 blz.229)

2. Het gedeelte vanaf Weer tot en met een dachmadt hooijlant gelegen toe Appelsche in de Nije maet zou ik hier vandaan willen halen en aan het eind als een afzonderlijk deel plaatsen onder de subtitel "Enige landmaten in Appelsche in de 17de eeuw"
Ik zou het doodzonde vinden,als dit niet gepubliceerd zou worden.Maar als mijn idee jou niet goed toekijkt,zou het dan misschien in een later nummer apart kunnen worden opgenomen?

de rest van 2 kan gwoon blijven staan,want het gaat daarin niet alleen om de landmaten,maar ook en vooral om de Kijfakker,het Steenmatien en de begreven koevenne.
Mijn vraag "Wat kan de betekenis zijn van dit begreven?" kan beter vervallen en moet worden vervangen door de verwijzing naar
Dr.J.Naarding:Stellingwerfse Toponiemen in Fryske Plaknammen No.X,1957,waar hij op blz.42 zegt: Begraven land .Bij afscheiding van een deel der marke werd het gescheidene met een sloot omringd en met een deel van de verkregen aarde opgeworpen wal.Men sprak dan van begraven land.Hij noemde de begraven maad in Boekhorst.Mijn voorbeeld past hier dus goed bij.(Mijn veronderstelling was dus niet zo ver mis!)

3. ad Buystakker..Daar moet dus aan toegevoegd worden een verwijzing naar J.Wieringa - de juiste plaats heb ik niet bij de hand,maar die heb jij natuurlijk wel.Het lijkt me toe,dat mijn buystakker daar inderdaad bij hoort,ook a is er in Appelsche op de Oosteres ter plaatse niets bekend nan een depressie, zoals elders wel;zie b.v. de paddepoel

De toponiemen Cleynhuys en Colingerland zijn,voor zover ik weet nog nooit eerder vermeld en ik kan omtrent de betekenis niets zinnigs zeggen,behalve dan dat het Cleynhuys toch wel moet worden gezien tegenover een ander,het Groothuys

Leemswal is wel duidelijk;het staat regelrecht in verbinding met het daar ook gevonden Leemsgaten (dat Naarding in zijn genoemd artikel versleet voor Lumsgaten,met een Fr es lumaki.terwijl er alleen maar sprake was van een "dichte ee Stampevenne kan ik niet verklaren;ik weet wel,dat deze naam al in mijn jongens jaren niet meer ter plaatse werd gebruikt (ik ben daar vlkk bij geboren)

De Peepekaampe is een vrij recent toponiem;van na het graven van de Opsterlandse Compagnonsvaart,en nu van de kaart verdwenen na een ruilverkaveling.De naam heeft zijn ontstaan te danken aan de vreemde (Duitse) maaiers,die op hun tocht naar Friesland vermoedelijk in dit kampje hun tenten hadden opgeslagen.Het was toegankelijk langs een pad over de boerderij van Stoker,en aan dit pad - dat nu ook is verdwenen - stond in mijn jeugd nog een toen al vervallen klein arbeiders huisje,waarin een toen bekend dorpstype woonde (als je dat zo mag noemen)
Onland zul je wel niet hebben gehaagd, maat Vaalven misschien? De verklaring hieraan gegeven door Dr.T.H.Oosterwijk als valouwe is er mi helemaal naast.
Er zijn geen andere vormen bekend dan value,valuen en later vaalven.EEn o heeft er nooit in gestaan,en value moet gelezen worden als valve (de tekens voor u en v waren immers dezelfde?).Ik denk,dat het eenvoudiger is om een betekenis aan te nemen van vale venne.Maar er bestaan ook een paar gevallen - in verkoop boekje - waarin gesproken wordt van Vellingerbosch (de akkers zijn ondeggestoven en beplant met bosc) Me dunkt dat in dit Velling- nog wel dezelfde stam is te herkennen,die ook in vale- zit,maar ik zie het verder ook niet zitten.

Tenslotte: Niënslieck: als bij 2 dat eerste gedeelte vervalt,dan moet aan het eind de zin: "Het toponiem,dat ik reeds aan het begin van dit artikel heb genoemd: niënslieck " worden gewijzigd, bijv. zo: "ook op deze kaart vond ik een nog niet eerder in Appelsche gevonden toponiem Niënslieck,ongeveer op de plaats van de latere Willemstad " voor de rest ongewijzigd.

Op de Drentse essen komen hier en daar kleine, min of meer ronde, als grasland in gebruik zijnde, laagten voor die de naam *Beust* dragen; met enkele klankvariaties zoals *buu(n)st* in Zuidwest-, *buust* tot *beust* in Midden- en Oost-, en *buist* in Noord-Drenthe. Het zijn eens plassen of veentjes geweest, depressies die voor een deel hun oorsprong vinden in de laatste ijstijd. Ze zijn van woeste grond geleidelijk aan in grasland verkeerd en er groeien meestal nog veel b i e z e n . Het toponiemische element *beust* komt zeker op twaalf essen, door de provincie verspreid, voor. Doorgaans in samenstellingen als *Beustakkers*, terwijl de laagte, de eigenlijke *beust*, dan niet meer onder die naam bekend is of zelfs is weggeëgaliseerd. Het mooiste voorbeeld is de diepgelegen *Buu(n)st* op de Heezen Es te Diever met aangrenzende *Buunstakkers*. De bovengenoemde regionale klankvariaties van *beust* komen nagenoeg overeen met die van *beus* 'bies' in Bergsma's woordenboek. Het komt mij voor dat het Drentse *beust* verklaard kan worden zoals A.P. de Bont dat doet in zijn Dialekt van Kempenland (III, 136) met het toponiem *de Biest*: "Afleiding [van bies] met het collectieve dentaal-suffix: plaats waar biezen groeien."

R o d e n J. W i e r i n g a

24-3-'80

Vluchtige verkenning in Drenthe naar betekenis van element Wit. (event. Wiet)
n.a.v. vraag G. Mulder - Naarden
i.v.m. de topon. Witte Meer en Witte Loo onder Appelsche.

Namenmateriaal Naarding

't Wit als bouwland in Ballo
groen. en bouwl. - Eext
hooil. - Anderen
de Wit bouwl. - Zwiggelte
Witbrink " - Zwinderen
Witbroek groenl. - Loon
Witkamp bouwl. - Peelo
Witkoel " - Peest
Witland bouwl. - Drouwen
(minderheid) groenl. - "
Witstuk " - Drouwenerveen
bouwl. - groenl. - Tinaarlo

het Witte waarsch. hoogveen - Veeningen
wollegras of 'witveen'? gem. Zuidwolde
zie NDV 1912-223 → jong veenmosveen

Witte Land bouwl. – Holthe

de Wittenberg " – Westerbork

Wittenkampen " – Zwiggelte

't Witteveen veen – Zeyen | Haren
" – Coevorden | Ballo
" – Gees | Westerbork
" – Donderen | Ruinen
| Peize
| Tinaarlo (J.W.)

't Witte Zand Stuifzand – Zweelo
en vele andere plaatsen in Dr.
altijd Stuifzand.

de Witten oever veen – gem. Odoorn

Witting bouwl. – Weerdinge
" – Wachtum (J.W.)

Wittingmaat groenl. – Zuidsleen

element
Wiet

{ Wiet(en) bouwl. Orvelte
{ Wietakker " Buinen
" Zeyen
" Bonnen
" Drouwen
" Gole
" Eelde (vaker)
" Zuidlaren
" de beste akkers Borger }
Edelm. Tresing - 24 }

Wietenkamp bouwl. Assen

—— (einde materiaal Naarding)

Uit deze gegevens kan men misschien concluderen dat wit - wiet = 'tarwe', 'weit'. Niet onwaarschijnlijk waar het bouwland betreft op lemige esgronden.
Bij de graslanden zullen we een andere verklaring moeten zoeken; Witbroek (Loon) dankt mogelijk zijn naam aan voorkomen van Wollegras. Namen als Witteveen en Witkuil duiden waarschijnlijk op een bovenlaag van "witveen" oftewel jong veenmosveen.
Wittenoever onder Odoorn waarschijnlijk de rand van dit jonge veenmosveen tegen de hoger gelegen zandgronden.

Bij 't Witte Zand is altijd duidelijk van stuifzand sprake. Waarschijnlijk ook bij de schrale Wittenberg, bouwland bij Westerbork.

Wat de Appelscher namen Witte Meer en Witte Loo betreft, bij de eerste zou ik willen denken aan de veenplas met veel wollegras langs de oevers en bij de tweede aan een vrij open eiken-hakhout bos met stuifzandplekken. (ideale cantharellen-vindplaats)

J. Wieringa

gemeente
oosterwolde (fr)
oost stellingwerf
tel: 05160-2244

Aan de heer G.Mulder
Prins Frederik Hendrikln 6
1411 GA NAARDEN.

onderwerp: Inlichtingen registers burgerlijke stand.

kenmerk: H.

datum: Oosterwolde, 3 juni 1980.

Geachte heer Mulder.

Naar aanleiding van uw brief van 29 mei j.l. deel ik u het volgende mede.
Op 13 januari 1835 overleed te Appelscha:
Koenraad Bartelds de Ruiter,
geboren te Makkinga op 15 januari 1769, van beroep boer.
Hij was een zoon van Barteld Koenraads de Ruiter en van Antje.
Zijn weduwe heette: Antje Lammerts Bakker.
Waar zij is gebleven heb ik niet kunnen vinden, zij is niet in deze gemeente overleden of opnieuw gehuwd.
Uit de overlijdensakte van de Ruiter blijkt mij, dat hij na liet zijn weduwe, 2 broeders en 1 zuster.
Hieruit moet worden afgeleid, dat het echtpaar de Ruiter/ Bakker kinderloos was.

Op 30 april 1820 werd alhier het huwelijk voltrokken tussen: Hendrik Klaas Bijzitter, geboren te Elsloo, oud 31 jaar, van beroep arbeider, zoon van Klaas Jans en Tjetske Hendriks en: Anna Geerts Lok, geboren te Smilde, oud 21 jaar, dochter van Geert Jans Lok en Hendrikje Egberts.
Vader Bijzitter was overleden te Makkinga ongeveer 23 jaar vóór de voltrekking van het huwelijk van zijn zoon Hendrik.
Moeder Bijzitter woonde toen te Appelscha.
De ouders van de bruid woonden te Smilde.
Hendrik Klaas Bijzitter is op 10 november 1851 te Appelscha overleden. Zijn weduwe Anna G.Lok woonde toen te Smilde.
Vermoedelijk is dit huwelijk "ontspoord". Ik kom hiertoe om de volgende redenen.
Op 10 december 1829 werd te Appelscha een onwettig kind geboren uit de ongehuwde Trijntje Hendriks van der Veen. De moeder wilde aan het kind de namen: Jantje Hendriks Bijzitter geven. Dit herhaalde zich op 6 mei 1833. Toen werd te Appelscha het onwettige kind Klaas Hendriks Bijzitter geboren.
Dit kind is op 16 februari 1834 te Appelscha overleden.

Hoogachtend,
Secretarie Oost Stellingwerf,

Leges f 5,--
(Wilt u dit storten op gironummer 895172 ?)

Worden geleijt, voor Zig, op te ruimen, en daer ver-
graven, tot zoo verre dat 't Zand uit de vaart ko-
mende, genoegzaam op de Wallen kan worden ge-
borgen: Ook om tot Stattinge, en het op en afkomen
der goederen van Zijn Ed: deselfs Erven, Successeuren,
en den genen die hij of Zij 't Zelve Sal of Sullen komen
te vergunnen en toe te staan, te hebben en genieten,
De twee oeveren Wallen aan weerszijden van deselve
vaart: vervolgens ook om in dese nieuw te laggene
vaart, sonder eenige turbe ofte hinder, te genieten
De vrije op uit en doorvaart, van alle gaen uit=
gesonderde goederen, Soo uit dese Provincie, den
Landtschappe Drenthe, als elders wegkomende,
en dat alles ook te gunnen aan dengeenen, die hij
of Zij, 't Zelve Sal of Sullen komen te accorderen.
Ten dien fine, deselve aengaande, soo vrijpende de op,
afslag, en doorvaart, en wat verders vereijscht mag
worden, met alle en een ijgelijk, soo Compagnons
als andere, te maken, en doen maken, Sodanige
Conventien, acten en Contracten, als hij, of Zij, tot
Zijn, of haar, (en soo doenlijk mede tot ons profijt)
nuttig en dienstig Sal of Sullen oordeelen. Des
dat hij, of Zij, bij 't doorgraven der Grw wegen, daer
't noodig is en vereijscht wort, Sal of Sullen doen
maken en onderhouden goede Tapbruggen, en
voorts geregtigt wesen, om in de vaart te maken
en doen maken, 't geene hij of Zij ten dienste der
Scheepvaart nuttig Sal of Sullen oordeelen, midts
ons voor ons en onse nakomelingen wederom gun-
nende, in onse Dorpe de vrije opslagh, en soo
veel doenlijk voor een ordentelijke tol, en vrij [illegible]
Loop de [illegible] goederen, belovende onder

deto

te vergunnen en toe te staan, te hebben en genieten,
De twee Voeden Wallen aan weersyden van deselve
vaart: vervolgens ook om in dese nieuw te laggene
vaart, sonder eenige turbe ofte hinder, te genieten
De vrije op in en doorvaart, van alle goeden uit-
gesonderde goederen, soo uit dese Provincie, den
Landtschappe Drenthe, als elders wegkomende,
en dan alles ook te gunnen aan dengeenen, die hy
of zy, 't zelve sal of sullen komen te accorderen.
Ten dien fine, deselve aengaande, soo wyde de op,
afslag, en doorvaart, en wat verders vereyschte mag
worden, met alle en een yegelyk, soo Compagnons
als andere, te maken, en doen maken, sodanige
Conventien, acten en Contracten, als hy, of zy, tot
zyn, of haar, (en soo doenlyk meede ten 's lands profyt)
nuttig en dienstig sal of sullen oordeelen. Des
Dat hy, of zy, by 't doorgraven der Heerwegen, daar
't noodig is en vereyscht wort, sal of sullen doen
maken en onderhouden goede Slapbruggen, en
voorts geregtigt wesen, om in de vaart te maken
en doen maken, 't geene hy of zy ten dienste der
Scheepvaart nuttig sal of sullen oordeelen, mits
ons voor ons en onse nakomelingen wederom gunnende

...erp, Donkerbroek, Oosterwolde, en onse Geregtigheden
den, tot in den Landschappe Drenthe, ten streckende tot
een merkelijk gerief en voordeel, voor ons en onse nakoo-
melingen, eensdeels tot aanwas van de Commercie in
onsen Dorpe, alsoo door de Schaepvaart Steden en
Dorpen in bloeij gebragt, en gehouden worden, En
anderdeels, tot afscheepinge, aan en opvoeringe
van allerhande goederen, die wij komen af te le-
veren, of die wij voor ons selven en tot beter
Culture onser goederen, en tot nutte van de
Maatschappij nodig hebben, men swijge dat het
Gaasgewas op en om onse Landen staande veel
beter en duurder soude kunnen worden gedebi-
teert, en menigerleije goederen, door ons met
veel meer voordeel, als nu, soeden kunnen wor-
den verkogt en te gelde gemaakt. Soo is 't dat wij
voorsz: Eijgenaars uit onse namen, als andere be-
sondere qualiteiten, soo voogden, Curatoren, en
administrateurs, als anderzins, die in overweginge
genomen hebbende, bij en door kragte deses, Con-
senteeren aan de Gr: Daniel Bloeg Lycklama à Nij-
holt, Grietman of Opsterland, zijn Erven, Successeu-
ren, of die gene die zijn Ed hem sal gelieven te ad-
jungeeren, omme door onse Zoeken, Landen, Veenen,
Velden, en gronden in den Dorpe Oosterwolde, door

Geregistreerd gratis [illegible] 1812 folio 52 No [illegible]

Fochteloo
Fochteloo
De Kaal
Oosterwolde
Appelscha

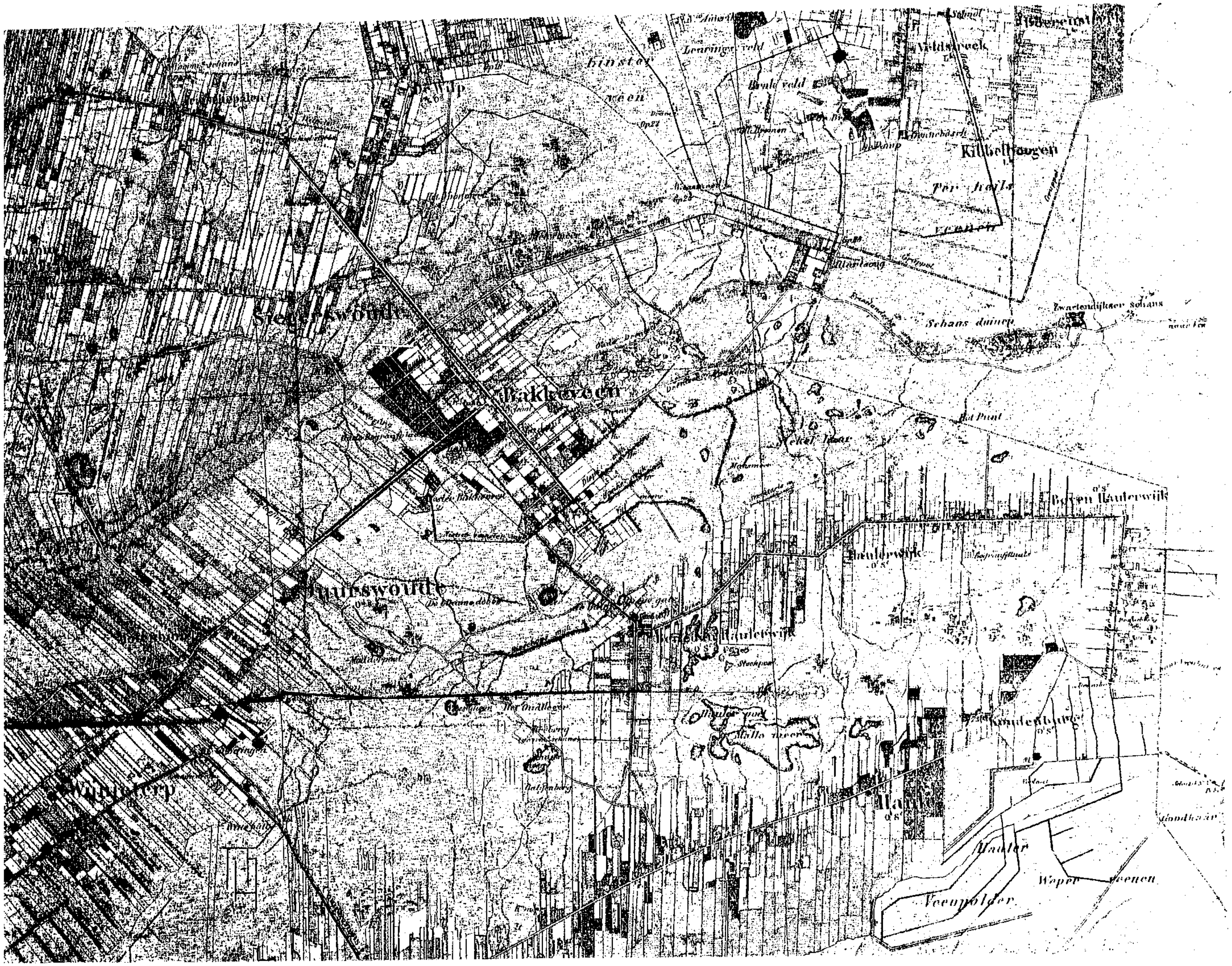
Bakkeveen
Duurswoude
Haulerwijk
Boven Haulerwijk
Schans duinen
Veenpolder
Het Punt

Door een tekort aan brandstof ging men in 1827 ook het veen in Appelscha en omstreken ter hand nemen. De compagnons van Opsterland en Ooststellingwerf waren de eigenaren van het grote, uitgestrekte veengebied. De meeste compagnons heetten Lycklama à Nijeholt van achternaam en deze naam leeft in ons dorp nog steeds voort. Zij verkochten op hun beurt het veen aan de veenbazen, die het veen door de arbeiders lieten afgraven. Maar voordat het zover was, moest eerst de Opsterlandse Compagnonsvaart doorgetrokken worden. In 1817 had men de vaart van Oosterwolde tot Appelscha gegraven. Het Stokersverlaat kwam in datzelfde jaar gereed, terwijl drie jaar later ook het bovenste verlaat (bij 't Compagnonshotel) klaar kwam. Nu kon men de vaart voor zowel de afwatering als de afvoer van turf gebruiken.
Door de vervening - het verwijderen van veen uit de bodem om daarvan turf te maken - kwamen veel veenbazen en veenarbeiders naar het veengebied. Zo ontstond er een geheel nieuw dorp aan de vaart. Het oudste gedeelte was de Boerestreek en omgeving met de brink als centrum. Het groepje eikebomen voor Duinenzathe zijn hiervan nog stille getuigen. De kerk stond ook in het oude gedeelte. Op de plaats waar nu de Trefkerk staat.
De hervormde gemeente was kerkelijk verbonden met die van Oosterwolde en Fochteloo. De kerkeraad en de gemeente voelde zich ten opzichte van deze combinatie stiefmoederlijk bedeeld. Door de snelle groei van inwonertal, maar tevens van gemeenteleden rees er steeds meer verzet tegen deze combinatie. In oktober 1838 trok de kerkeraad gesteund door de kerkvoogden en de hoofden van huisgezinnen de stoute schoenen aan en richtte een verzoek om een eigen predikant te mogen beroepen "op een landstractement" aan koning Willem I. De minister van Staat behartigde tevens de belangen van de hervormde kerk, omdat een staatskerk na de Franse revolutie sterk werd gepropageerd. Het verzoek luidde:
"De Hervormde Gemeente van Appelscha kerkelijk met die van Oosterwolde en Vochteloo vereenigd, was sedert eenige jaren aanmerkelijk in getal van leden aangegroeid. De menigte van buiten ingekomen, die zich met de afgraving der aldaar gelegene veenen bezighouden, maakte het voor haar wenschelijk om bevrediging harer godsdienstige behoeften eenen afzonderlijken Herder en Leeraar te bezitten, daar er te Appelscha slechts eenmaal om de drie weken gepredikt en nimmer het Heilig Avondmaal bediend werd".
Het antwoord liet niet lang op zich wachten, want op 7 november van datzelfde jaar kreeg de kerkeraad een bevestigend antwoord,

mits aan een paar voorwaarden werd voldaan. Er moest voor een passende predikantswoning worden gezorgd en financieel moest het haalbaar zijn.
Opnieuw een schrijven aan de koning, dat men aan de van hogerhand gestelde eisen kon voldoen. Als antwoord hierop kwam: "Aan de Hervormde Gemeente van Appelscha (thans nog gecombineerd met die van Oosterwolde en Vochteloo) bij deze toe te staan, het bezit van eenen eigen leeraar, op een rijksjaarwedde van zevenhonderd guldens met de bepaling, dat diens benoeming door de daartoe gemagtigden zal geschieden uit een zestal kandidaten, welke onzentwege hun zullen worden opgegeven en waaruit, nadat dezelve kandidaten te Appelscha zullen hebben gepredikt de geregtigden eene keuze zullen doen".

wordt vervolgd.
Y.J. v.d. Lageweg.

Beroepingskommissie kent al velo dominee's, maar.....

Gemeente,

De opdracht die U aan de beroepingskommissie heeft gegeven, om een vakante plaats in Appelscha te gaan vervullen, zal nog wel enige tijd duren.
Als kommissie hebben wij nu 40 predikanten benaderd voor Appelscha. Ondanks onze mooie ligging als gemeente, de aantrekkelijkheid van o.a. de pastorie, de gemeente, de omgeving, zijn wij er nog niet in geslaagd om met een voordracht te komen.
Wat zeggen ze dan? (Die dominee's) denkt of vraagt U zich misschien af. Vele predikanten hebben studerende kinderen of zoeken een grote plaats, of willen dit keer eens buiten Friesland. Bij enige dominee's zijn wij inmiddels al wezen luisteren, maar met ons nog 10 hoor-kommissies.
Op dit ogenblik hebben wij kontakt met 2 predikanten waarvan de één met Pasen beroepbaar is en de ander vanaf 1 juni.
Hieruit kunt U opmaken dat wij niet alleen bij de beroepbare predikanten blijven, maar ons ook oriënteren in het werkveld van predikanten die de komende periode beroepbaar zijn.
Hiervan is geen officiële lijst maar door kontakten komen wij zo af en toe weer een naam tegen. Wij vragen dan ook aan U, als gemeente van Appelscha, denkt of weet U een predikant, bericht het ons.
Kontakten met andere vakante gemeenten hebben ons de informatie gegeven dat men gemiddeld 1 a 2 jaar bezig kan zijn.
Hopend U hierbij enige informatie verstrekt te hebben, over

bede vragen voor de:
kleine christelijke kerk op Bali;
voor Trijntje Huisstra, die 12 april uit de Jalimo vertrekt,
waar eigenlijk heel haar leven ligt.
Wat zal haar bestemming nu worden?

voor dhr. en mevr. v.Twist, die uitgezonden worden naar
Halmaheira.

Mogen we zo samen ver weg en dichtbij gezonden zijn.

H. Harten-Scholten.

140 JAAR ZELFSTANDIGE GEMEENTE 2(vervolg)

Op 14 april 1839 kreeg de kerkeraad het namenlijstje van de predikanten door. Uit onderstaande zes mochten de stemgerechtigden een keuze doen:

ds. H. Beekhuis te Wirdum,
candidaat T.C. Kock Boilanus, hulpprediker te Peasens,
ds. J. Wassenaar te Joure,
candidaat H.N. Mulder, hulpprediker te Rolde,
candidaat C. Meijer, hulpprediker te Pieterburen en
ds. H.W.A. Dannenburgh te Ootmarsum.

De kerkeraad liet deze predikanten allemaal een keer voorgaan in de eredienst. Het aantal kerkdiensten werd hierdoor opgevoerd. Nu niet eens in de drie weken, maar stellig elke week een kerkdienst.
Nadat deze candidaten "hunne gaven" voor de gemeente hadden laten horen, hadden alleen de floreenplichtigen de eer om uit het bovengenoemde zestal een predikant voor Appelscha te kiezen. Floreenplichtig waren zij, die belasting aan het rijk betaalden. Het waren meest bezitters van landerijen, dus in Appelscha de veenbazen en de boeren. Zij hadden in de Napoleontische tijd het collatierecht verkregen en dat bleef ook zo na 1815. Het collatierecht was het benoemingsrecht bij de predikantsberoeping. Eerst in 1866 werd dit recht afgeschaft. Ook de kerkvoogden werden door hen benoemd, of wat vaker gebeurde uit hun midden verkozen. De kerkvoogdij had op haar beurt weer het beheer over de kerkelijke goederen en de centen. Het was in die tijd een zeer machtig college. Daardoor konden later enkele liberale grondbezitters een gemeente in vrijzinnige handen houden, ook al was de meerderheid orthodox. Hoe vaak kwam het zelfs niet voor, dat de stemgerechtigden in een andere plaats woonden. Het leidde soms tot felle botsingen. Het hele floreenstelsel

heeft grote invloed gehad op de Doleantie (1886) en de buitenkerkelijkheid. "Op den 6 July werd door de stemgeregtigden tot predikant van Appelscha verkozen en als zoodanig terstond door de kerkeraad beroepen, de kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van Drenthe Conraad Meijer toen ter tijd hulpprediker te Pieterburen".
Ds. Meijer nam het beroep aan en nadat ook de kerkelijke en koninklijke goedkeuringen binnen waren, werd tot predikant op 20 oktober 1839 door zijn schoonvader ds. A. Lofvers, predikant te Middelstum bevestigd "met een leerrede over Efeze 4: 11-16".
De dienstdoende predikant en de consulent ds. J.C.A. v.d. Siepkamp uit Oosterwolde deden "het plegtig werk der handoplegging en inzegening geschiedde". "Des namiddags aanvaardde de bevestigde predikant van Appelscha zijn werk in de gemeente met het houden van eenen leerrede over 1 Joh. 1:3"

"hetgeen wij gezien en gehoord hebben, verkondigen wij ook U, opdat gij met ons gemeenschap zoudt hebben".

Appelscha had z'n eerste predikant. De combinatie met Oosterwolde en Fochteloo was geëindigd, zodra de nieuwe predikant zijn intrede had gedaan.
De kerkeraad bestond, buiten de kerkvoogden om, uit de ouderlingen Jan H. Booij en Jan Jans Seijen, terwijl Gosse J. Bijlsma en Andries H. Leertouwer diakenen waren. In dat zelfde jaar werd de kerkeraad nog met een ouderling Hendrik T. Hoogeveen en een diaken Kornelis J. Bult uitgebreid. "Op 31 december zijn bovengenoemde personen na driemaal aan de gemeente voorgesteld te zijn, plegtig in hunne bediening bevestigd". Om de drie jaar trad een ouderling en een diaken af. De verkiezing van ambsdragers vond meestal in de kerkeraadsvergadering van nov./dec. plaats. Degene die aan de beurt was om af te treden, mocht zich wel herkiesbaar stellen, maar als hij ook weer herkozen werd, was vers twee. Op 10 dec.1840 stelde "den afgaande ouderling" zich herkiesbaar, maar uit een drietal werd hij niet als zodanig herkozen.
In de eerste maand van het jaar werden de diakoniebocken nagezien en de diakenen fungeerden bij toerbeurt als administrateur. Verder kwam de kerkeraad nog bijeen voor een Avondmaalsviering om Cansura morum te houden en vervolgens nog enkele keren.
De notulen van deze eerste jaren zijn erg beknopt en zakelijk.
In de zomer van 1842 vertrok ds. Conraad Meijer naar Wijnjeterp.
De eerste vacaturetijd was aangebroken.

wordt vervolgd.
Y.J. v.d. Lageweg.

In de vorige gemeentebrief is in het stukje 140 jaar zelfstandige gemeente, een fout getikt het jaartal 1938 moet natuurlijk 1838 zijn.red.

WIJK 1

OUDERLING: mevr. M. Bijlsma-Helder, Smidslaantje 46a, tel.1873
DIAKEN : mevr. A. de Jong-de Vries, van Emstweg 51, tel. 2074
STRATEN : VAART NOORDZIJDE, INDUSTRIEWEG, verder in RAVENSWOUD: BOKSLOOTWEG, COMPAGNONSWEG, MEESTER LOKSTRAAT, NIEUWE VAART en WILLEMSTAD.

WIJK 2

OUDERLING: dhr. J. Blomsma, Vaart NZ 101, tel. 2311
DIAKEN : dhr. M. Buursma, Bruggelaan 16, tel. 2187
STRATEN : BOERESTREEK, BRUGGELAAN, WESTER ES, SANATORIUMWEG.

WIJK 3

OUDERLING: mevr. H.van Dasselaar-Malestein, Oude Willem 13, tel. 1297
DIAKEN : mevr. J. Jongbloed-Kampen, Nijesteegde 5, tel.1367
STRATEN : ALLE WYTZESWEG, BOSLAAN, VAN EMSTWEG, T. GEESIENWEG, VAART ZUIDZIJDE, LYCKLAMASTRAAT.

WIJK 4

OUDERLING: dhr. A. Hoekstra, M.van Eppelaan 42, tel. 2439
DIAKEN : dhr. J. Dijkhuizen, Bruggelaan 10, tel. 1366
STRATEN : GARVE, MAADSINGEL, MARSSCHEN, MAURITS VAN EPPELAAN, SLEGGE, SMIDSLAANTJE, WILTINGERWEG, RIEMSOORD, DOSTERSE ES.

WIJK 5

OUDERLING: dhr. Th.v.d. Velde, Wester Es 52, tel. 1820
DIAKEN : mevr. J. Ennik-Onland, Bruggelaan 14, tel. 1400
STRATEN : DRENTSEWEG, LAANAKKERS, PAALAKKERS, ZANDAKKERS, TILGRUPSWEG, VALOUWE, OUDE WILLEM, ROGGEBERG, HILDENBERG, DE BULT, KLOOSTERWEG, TERWISCHA, LANGEDIJKE.

WIJK 6

OUDERLING: mevr. J.A. Gort-Korn, de Roggeberg, tel. 1443
BEZOEKBROEDER: dhr. G. Jonkers, Boerestreek 16, tel.1810
STRATEN : AENBOOMSTEEGDE, BOSWEER, BOVENSTEEGDE, HOPPESTEEGDE, HUISSTEEGDE, MARSSTEEGDE, NIJESTEEGDE, STEEGDE.

- - - - - -

Verhuizingen binnen Appelscha:

Fam. G. de Boer van Tilgrupsweg 4 naar Steegde 35,
Fam. H. Lenstra van A.Wytzesweg 13 naar Bosweer 8,
Mevr. G. Moesker-Bos van Smidslaan naar Bosweer 11,
Fam. Boer van Bovensteegde 35 naar Meester Lokstraat 34a,
Fam. M. Buursma van A. Wytzesweg 38 naar Bruggelaan 16.

- - - - - -